

”Tyylin luoja, tunnelman tuoja”

Taiteilijatapetit Suomessa 1950-luvulla

Minna Tuulas-Inkinen

doi.org/10.23995/tht.127324

Lectio praecursoria: Minna Tuulas-Inkinen väitöskirja ”Tyylin luoja, tunnelman tuoja”: Taiteilijatapetit Suomessa 1950-luvulla” tarkastettiin Turun yliopistossa 10.2.2023. Vastaväittäjänä toimi dosentti Susanna Aaltonen (Helsingin yliopisto) ja kustoksena professori Tutta Palin (Turun yliopisto).

Suomen Muinaismuistoyhdistys ry julkaisi kirjan painettuna sarjassa Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja (SMYA 126) ja se ladattavissa sähköisenä osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6655-31-4>.

Asiasanat: 1950-luku, arkkitehtuuri, asuminen, design, jälleenrakennuskausi, kulttuurihistoria, mainonta, modernismi, muotoilu, sisustaminen, sisustusarkkitehdit, sisustustaide, taide-teollisuus, taiteilijat, tapetit, teollisuus

Muotoiluhistorian alaan liittyvä väitöskirjani tarkastelee taiteilijatapetteja Suomessa 1950-luvulla. Taiteilijoiden suunnittelemat tapettimallit ovat olleet tutkimaton osa suomalaista muotoilua. Suomen tunnetuimpiin kuuluvat taiteilijat, muotoilijat ja arkkitehdit – esimerkiksi Elissa Aalto, Rut Bryk, Li Englund, Kaj Franck, Lisa Johansson-Pape, Birger Kaipiainen, Kimmo Kaivanto, Ilmari Tapiovaara ja Tapio Wirkkala – suunnittelivat 1950-luvulla tapettitehtaille malleja, joita kutsuttiin jo omana aikanaan taiteilijatapeteiksi. Kyseessä oli kuitenkin paljon laajempi asia: mallien luomiseen osallistui runsaasti eri alojen suunnittelijoita, jotka tulivat tapettisuunnittelun pariin useimmiten tehtaiden järjestämien mallipiirustuskilpailujen kautta. 1950-luku merkitsikin suomalaiselle tapettialalle uudenlaista näkyvyyttä ja nousukautta.

Tutkimuksessa kartoitetaan, minkälainen ilmiö taiteilijatapetit olivat. Vastausta etsitään tarkastelemalla suunnittelijoita ja heidän rooliaan tuotannossa, kansalaisille suunnattua tapettivalistusta, taiteilijatapettien markkinointia ja niiden asiakaskuntaa. Samalla piirtyy esiin kuva tapetista jälleenrakennuskauden kotien ja julkisten tilojen keskeisenä, kauneutta ja kodikkuutta tuoneena sisustustuotteena. Kirjan päähuomio on taiteilijatapettien visuaalisuudessa: niiden omaa aikaansa herkästi heijastelleissa aiheissa ja kuvioissa, niiden moderniuudessa ja yhteydessä ajan kuvataiteeseen.

Ajallisesti keskitän tutkimukseni 1950-lukuun, koska silloin taiteilijat suunnittelivat tapetteja erityisen innokkaasti. Oli myös 1950-luvun taide-elämälle ominainen piirre, että taiteilijat toimivat ristiin taidealojen välillä. Tuolloin järjestettiin suurin osa tapettitehtaiden mallisuunnittelukilpailuista. Vuosikymmen oli aktiivista tapettisuunnittelun aikaa myös esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa. 1950-luku on otollinen aikakausi tutkia myös modernismin ja abstraktin taiteen ilmenemistä tapettimuotoilussa sekä jälleenrakennusajan vaikutusta kotien ja julkisten tilojen sisustukseen. Aikakautta leimaa lisäksi

kulutusyhteiskunnan synty ja kuluttajamarkkinoinnin vähittäinen vahvistuminen. Suomessa elettiin poikkeuksellista ajanjaksoa myös muotoilun alueilla: 1950-luku on jäänyt maamme taideteollisuuden historiaan menestyksekkäänä vuosikymmenenä.

Ilmiö ei syntynyt tyhjästä eikä sen olemassaolo lakannut yhtäkkiä, joten on aiheellista tarkastella tapettien historiaa pidemmällä aikavälillä. Hahmottaakseni kokonaisvaltaisen kuvan suomalaisen sotienjälkeisen tapettimuotoilun kehityksestä ja erityispiirteistä rakennan tutkimukselleni kontekstia 1940-luvulta 1960-luvulle saakka. Voidakseni hahmottaa mahdollisia kehityslinjoja ulotan katseeni ajoittain aina 1870-luvulle saakka, jolloin taiteilijat alkoivat suunnitella Suomessa tapettimalleja.

Ilmiö alkoi näyttäytyä sitä laajempänä ja kansainvälisempänä mitä enemmän aiheeseen perehdyin. Yhä yllättävämmältä alkoi tuntua se, että taiteilijatapetteja ei mainita suomalaisessa muotoiluhistoriassa ja että malleja piirtäneet suunnittelijat ovat useimmiten jättäneet mainitsematta työnsä tapettimuotoilun parissa. Tutkimustani motivoi tämä taiteilijatapettien ”näkyväisyys”: ne olivat kuitenkin sisustustuote, jonka suunnitteluun nimekkäät ammattitaiteilijat näkyvästi osallistuivat ja jota on tuotettu teollisesti sarjatuotantona teollistumisen alkua ajoista lähtien, mikä liittyy ne osaksi muotoilun historiaa.

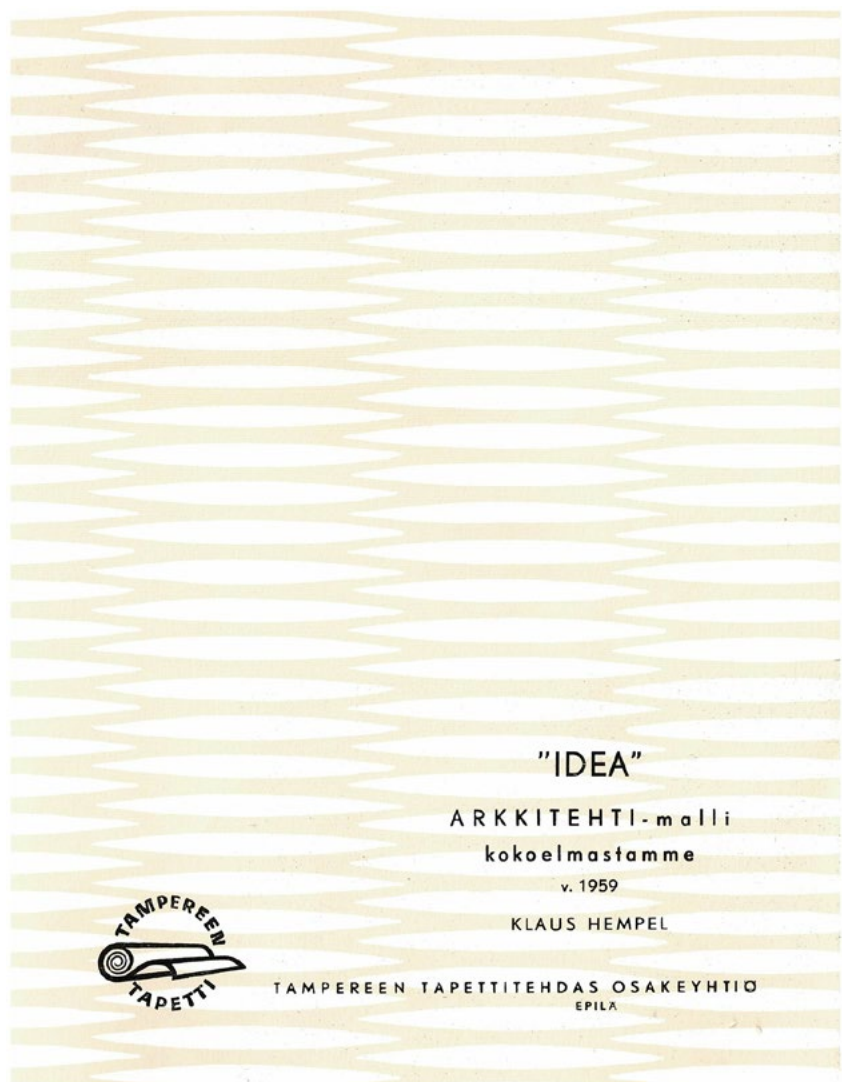
Väitöskirjani on taidehistorian tutkimus, jossa on vahva kulttuurihistoriallinen ote. Pysin analysoimaan tapettien merkitystä niin taideteollisuuden tuotteina kuin laajemmassa taidehistoriallisessa yhteydessä. Jatkan muotoilututkimuksen ja muotoiluhistorian tutkimustapaa, jossa on tyypillisesti eklektinen ote teorioihin. Tutkimusotteeni on aineistolähtöinen ja menneisyyttä rekonstruoiva. Viitekehitykseni on monialainen ulottuen estetiikkaan, taiteen sosiologiaan, kuluttajatutkimukseen, taloustutkimukseen, naishistoriaan ja teknologiaan. Keskeisiä muo-

toiluun liitettyjä teemoja ovat modernismi, kulutusyhteiskunta, kansallinen identiteetti, alan edistämisyhtymykset ja siihen liittyvät professiot, maku, mainonta ja markkinointi. On oleellista ottaa mukaan tuotantonäkökulma, sillä tapetit ovat ennen muuta teollisia tuotteita.

Työni kuluessa tarkastelin taiteilijatapetti-ilmioitä monesta näkökulmasta: taiteilijan, teollisuuden, suunnittelukilpailujen, kuluttajille suunnatun sisustusvalistuksen ja markkinoinnin kannalta. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni olivat taiteilijoiden roolin muodostuminen tapettiteollisuudessa sekä tapetin olemus taidemuotona muotoiluun, kuvataiteen ja arkkitehtuurin rajapinnassa, minkä lisäksi pohdin, olivatko taiteilijatapetit kotien arkitaidetta vai kulttuurielitismää ja minkälaisia taiteilijatapetit olivat. Tarkastelin myös tapettien merkitystä sisustuselementtinä 1950-luvun Suomessa sekä sitä, toivatko taiteilijatapetit muutoksen tapettien perinteiseen rooliin olla muun sisustuksen taustalla. Suhteuttamalla esimerkkitapaukset muuhun aikalaisdokumentaatioon olen esittänyt tulkintani siitä, millaisina tapetit ovat näyttäneet omana aikanaan niiden tuottajille, tilaajille, suunnittelijoille ja käyttäjille.

Taiteilijat olivat minulle tärkeä näkökulma, ja lähestyin aihetta myös heidän välityksellään. Lähemmän tarkastelun kohteiksi valikoituivat Li Englund, Ulla Lampenius, Yki Nummi, Paul Tscherbakoff ja Hilka Vuorinen. Nämä suunnittelijaprofiilit osoittavat, että ilmiö syntyi eri käytännöistä, sillä taiteilijat tulivat tapettien suunnittelun pariin erilaisista lähtökohdista ja

Kuva 1. Klaus Hempel: *Idea*. Tampereen tapettitehdas, 1956. Mainos ARK-lehdessä. Kuva: ARK no. 8 (1958): 9, lisenssi CC-BY.

erilaisin näkökulmin. Osa teki tapetteja työseen joko tuotannossa tai yrittäjänä, osa toimi taideteollisena suunnittelijana ja osa näiden roolien lisäksi tapettisuunnittelun asiantuntijana, kirjoittajana tai teoreetikkona. Yhteistä näille henkilöille on, että he olivat kaikki mukana vaikuttamassa paitsi suomalaisen tapettimuotoilun kehitykseen omalla tuotannollaan myös edistämässä yhteistyötä tuotannon ja suunnittelijan välillä.

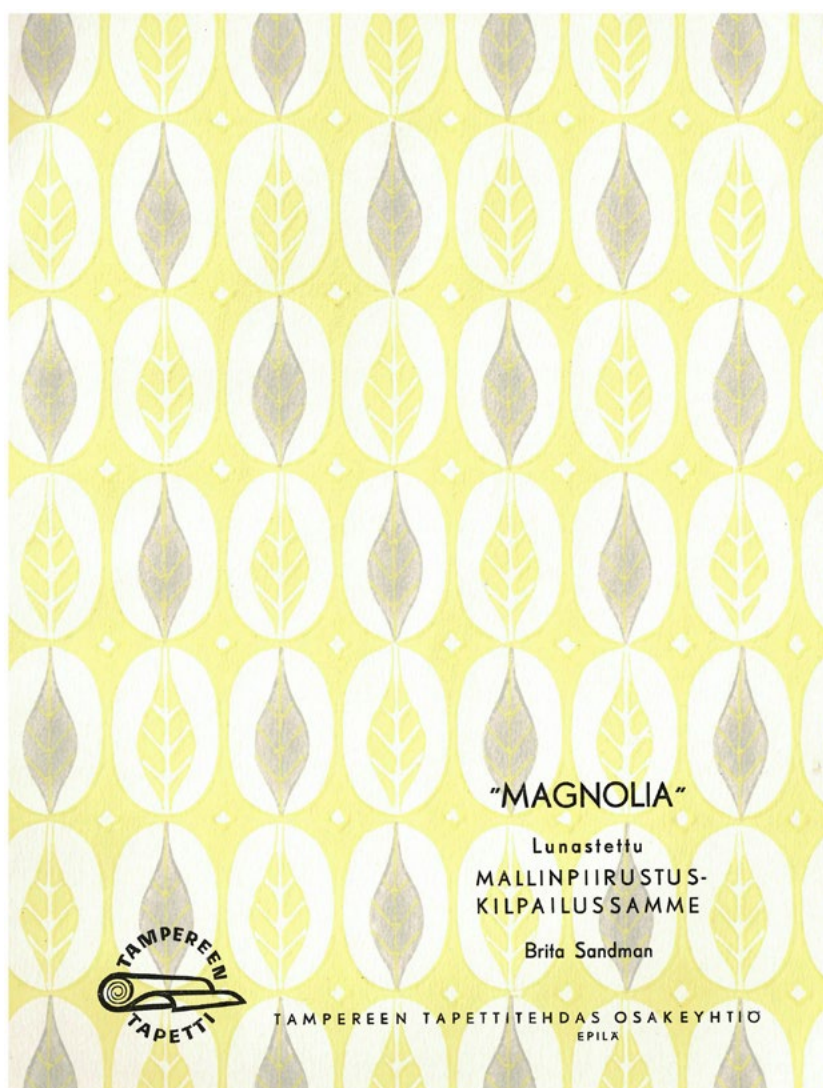
Kehys, jota vasten ilmiötä tarkastelen, on niin sanottu suomalaisen muotoilun kultakausi. 1950-luvun modernismi merkitsi Suomen muotoilussa kukoistuksen aikaa, jolloin käsite *Finnish*

Design sai alkunsa. Suomalaisen taideteollisuuden kansainvälinen suosio vei myös tapettialan mukaansa nousukauteen. Markkinoille pyrittiin tuottamaan malleja, jotka sopivat ajan funktionalistiseen arkkitehtuuriin ja modernin kodin sisustukseen. Tutkimusaineistoni perusteella taiteilijatapetit olivat osa tuota huippukautta, sillä niitä suunnittelivat aikansa tunnetuimmat taiteilijat, ja myös kilpailujen arvostelulautakunnissa ja näyttelyiden toimikunnissa oli ajan kärkinimiä. Kilpailuja oli runsaasti, niiden osallistujamäärät olivat suuria ja palkintosummat verrattavissa muihin suunnittelukilpailuihin.

Tutkimus on vahvasti aineistolähtöinen, ja se pohjautuu osittain aiemmin tutkimattomiin materiaaleihin eri arkistoista, kuvakokoelmista, museoiden kokoelmista, kirjallisuudesta, aikakaus- ja sanomalehdistä sekä lisäksi henkilöhaastatteluihin. Tarkasteltavina oli tapettinäytteitä ja -luonnoksia, kokoelmakirjoja, tapettien painoteloja, asiakirjoja, valokuvia ja filmejä. Tärkeää lähdeaineistoa olivat myös 1950-luvulla julkaistut tapetti- ja kodinsisustusoppaat. Useimmista aikakauden tapettimalleista on säilynyt vain vähän tietoa ja niitä on säilynyt vain äärimmäisen harvoin alkuperäisissä ympäristöissään, joten aiheen tutkiminen vaatii erilaisten aineistojen yhdistelyä. Niinpä olen hyödyntänyt tutkimuksessani eri aineistotyyppien lähi- ja ristiinluentaan perustuvaa vertailevaa tutkimusmetodologiaa.

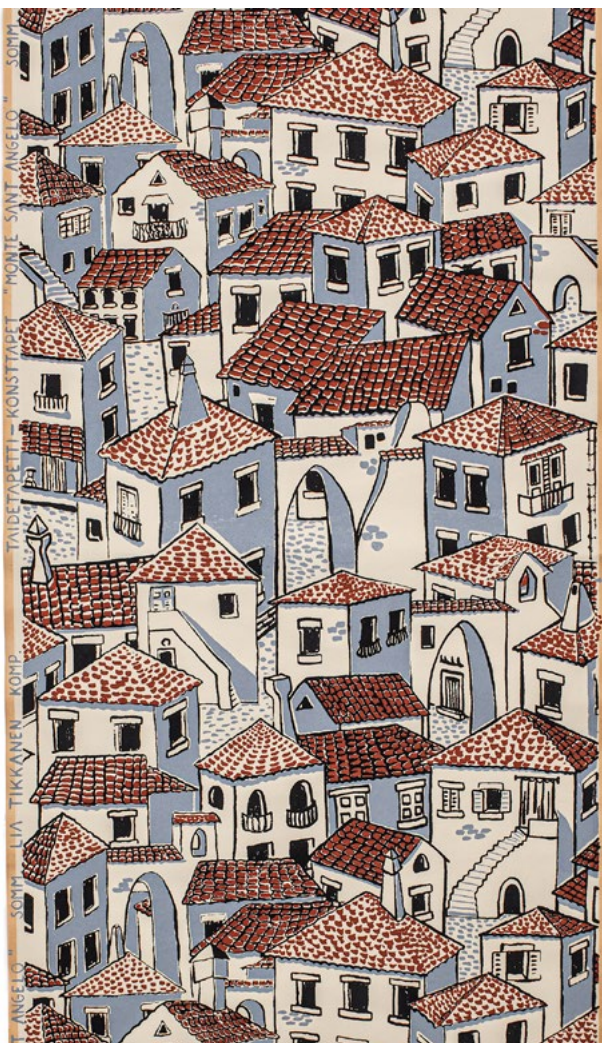
Tapetit ovat haasteellinen tutkimuskohde siksi, että niitä on säilynyt autenttisissa yhteyksissään vain äärimmäisen harvoin. Niille on luonteen-

Kuva 2. Brita Sandman: *Magnolia*. Tampereen tapettitehdas, 1954. Mainos ARK-lehdessä. Kuva: ARK no. 7-8 (1955): 17, lisenssi CC-BY.

omaista se, että ne peitetään, koska ne ovat jo lähtökohtaisesti muutaman vuoden väliajoin uusittava hyödyke. Näin ollen päästäkseen kiinni taiteilijatapetteihin niiden alkuperäisissä käyttöyhteyksissä oli välttämätöntä perehtyä suureen määrään aikalaislähteitä. Sain todeta, että tapettitutkimus on pitkälti hajanaisten fragmenttien, vanhojen, usein epäselvien valokuvien ja asiakirjojen tutkimista.

Kuvat ovat keskeinen osa aineistoani. Taiteilijatapettien kuvia tai näytteitä ei ole helposti löydettävissä, ja niitä löytyy ilmiön laajuuteen nähden hyvin niukasti. Kuvien kartoittaminen ja niiden aiheiden tunnistaminen vaatii suuren

Kuva 3. Lia Tikkanen, *Monte Carlo Angelo*. Taidetapetti. Kuva: Ulla Paakkunainen/ Designmuseo, Helsinki, kaikki oikeudet pidätetään.

aineistomäärän systemaattista ja summittaista läpikäymistä hyvin monenlaisista lähteistä ja hajanaisten tietojen laajaa ja kokonaisvaltaista yhdistelyä.

Tutkimusaineistoni on hyvin tuottajalähtöistä. Alkuperäistä suunnittelijoilta ja etenkin kuluttajilta peräisin olevaa aineistoa on olemassa vain vähän, ja sen hankkiminen osoittautui vaikeaksi. Haasteena oli nähdä mainospuheiden taakse ja löytää relevantteja faktoja, joiden pohjalta hahmottaa itse ilmiötä. Pyrin välttämään liiallista tukeutumista tuottajien ja markkinoijien puheeseen. Pelastukseni olivat 1950-luvun suun-

nittelijoiden ja tapettiammattilaisten antamat haastattelut, aikakaudelta peräisin olevat muotoiluammattilaisten kirjoittamat tapettiaiheiset artikkelit, taidekriitikkojen tekemät tapetteja koskeneet näyttelyarviot sekä tapettialaan liittyvät – tosin valitettavan hajanaiset – tilastot.

Kun tutkin taiteilijatapetteja ilmiönä, tuon samalla esille tapettien suunnittelun ja tuotannon historiaa. Koska tapetit ovat teollinen tuote, on luontevaa kiinnittää huomiota niiden tuotantoon ja tuotantolaitoksiin eli ympäristöön, jossa ne syntyivät. Aineistoja läpi käydessä vastaan tuli tietoa esimerkiksi tapettien tuotantotapojen muutoksista ja kehittämisestä, painotekniikan kehityksestä, teollistumisesta ja teknologisista uudistuksista. Tähän kaikkeen kietoutuu tapetteiden historia, johon myös taiteilijatapettien kehitys kiinteästi kytkeytyy. Historian seuraaminen muodosti polun, jota pitkin tutkimukseni eteni.

Keskeistä tutkimuksessani oli pohtia, minkälaisia taiteilijatapetit olivat. Tapettien aiheet reagoivat nopeasti ajan ilmiöihin, ne koskettelivat laajasti teknologisia innovaatioita, populaarikulttuuria, tieteen edistysaskelia, matkailua ja muotia. Perinteiseen tapaan tapettien kuvioinneissa saattoivat erottua myös taiteen ja sisustamisen tyylit. Taiteilijatapeteissa saattoi nähdä yhtäläisyyttä kansainvälisiin taidevirtauksiin.

Tapeteista teki taiteilijatapetteja se, että ne olivat taiteilijoiden suunnittelempia. Ne olivat tapettitaidetta, niissä näkyi tekijänsä yksilöllinen kosketus ja omasta luovuudesta lähtöisin ollut asenne käsillä olleeseen suunnittelutehtävään. Taiteilijoiden suunnittelempia tapetteja pyrkivät olemaan esteettisiä, ”hyvän maun” mukaisia, ja ne olivat yhteistyössä tuotantolaitosten kanssa suunniteltuja. Niiden sanottiin olevan materiaalilleen uskollisia, yksinkertaisen kauniita, ei-jäljitteleviä, aitoja, uutta luovia, moderniin ympäristöön sopivia ja rehellisesti painetun näköisiä. Suuri osa niistä oli kaikkien ulottuvilla, sarjatuotantoon soveltuvia ja ainakin väitetysti

laadukkaita. Mainosten mukaan taiteilijatapetit toivat koteihin ja julkisiin tiloihin viihtyisyyttä ja tasapainoisuutta, vallitsevan paikallisen maun mukaista rauhallisuutta. Kodikkuutta henkivät mallit heijastelivat sodan jälkeistä kodin arvostusta ja perhekeskeisyyden ihannetta, ja ne olivat myös vastaus sodanjälkeiseen kauneuden kaipuuseen. Mainoslauseet kertovat tapetteihin liitetystä sisustusihanteista: ne loivat tyyliä ja toivat tunnelmaa. Tyyli merkitsi mallien taiteellisuutta ja moderniutta, kun taas tunnelma liittyi niiden sisustukseen toivotusti tuomaan viihtyisyyteen, lämpöön ja yksilöllisyyteen.

1950-luvulla merkittäväntä oli modernin ilmaisen tulo tapetteihin, mikä tapahtui samoihin aikoihin esimerkiksi Suomessa, Tanskassa ja Ruotsissa. Mallit olivat uudistuneet jo 1800-luvun lopulta lähtien ja 1920-luvulla tapetit muokautuivat teolliseen tuotantoprosessiin, mutta 1950-luvulla modernius tuli tapettimuotoiluun. Vuosikymmen toi mukanaan rohkean ja vapautuneen ilmaisen, vapaan orgaaniset muodot, tyylitellyt ja abstrahoidut kuviot ja jäntevän viivan. Näkyviin tulivat taiteilijalle luonteenomainen rikas ideamaailma ja pelkistämisen kyky. Tyyppillisimmillään suomalaiset taiteilijatapettimallit olivat nonfiguratiivisen taiteen innoittamia abstrakteja sommitelmia. Luontoaiheet kehittivät tehostetapeteissa naturalistisista kasvillisuusnäkyistä yhä tyylitellympään, silti rikasmuotoiseen suuntaan, kun taas yleistapeteissa ne etenivät kohti orgaanisen materiaalisuuden korostamista ja kuvion voimakasta abstrahointia. Modernia oli mallien lisäksi teknologinen kehitys eli uusien entistä paremmin puhdistamista kestävien tapettilaatujen tulo markkinoille.

Osoitan tutkimuksessani, että taiteilijatapetit olivat monenlaisia. Niissä erottuu lähes rajaton tyylien ja ilmaisutapojen kirjo ja ne oli tarkoitettu monenlaisille kuluttajille. Mielikuviin ovat pitkälti päätyneet tietyt uudelleenpainatuksena valmistetut muotoilultaan ja väreiltään varsin dramaattiset mallit. Kuitenkin suurin osa tai-

teilijatapeteista oli muotokieleltään melko pelkistettyjä ja eleettömiä, vaikkakin taiteilijoiden suunnittelema.

Näen 1950-luvun taiteilijatapetti-ilmiön tapettien voimakkaasti huomiota herättäneenä nousukautena, jonka aikana taiteilijat tekivät suunnittelijoina näkyvän aluevaltauksen teollisuuden myötävaikutuksella ja ulkomaisen kehityksen kannustamina. Taiteellisesti korkeatasoisten, omaa aikakauttaan ilmentävien mallien kautta tapettisuunnittelussa koettiin paitsi taiteilijoita ja tuotantoelämää myös taideteollisuuden ammattilaisia ja kuluttajia innoittanut kukoistusjakso, jonka hiipuminen nähtiin seuraavalla vuosikymmenellä.

Tapettien suosio sisustustuotteena on kasvanut jälleen 2000-luvun alussa, jolloin myös vanhat 1950-luvun mallit ovat saaneet uutta näkyvyyttä. Tähän on vaikuttanut sisustamisessa voimistunut kiinnostus retrotyyleihin. 1950-luvun muotoilun selkeä, hillitty tyyli ja lämmin kodikkuus puhuttelevat yhä monia sisustajia ja suunnittelijoita.

FT Minna Tuulas-Inkinen on ollut väitöskirjattutkijana Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella taidehistorian oppiaineessa. Hänen erikoisalaansa on muotoiluhistoria, ja erityinen mielenkiinnon kohde on sisustamisen historia laajasti kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Tuulas-Inkinen on työskennellyt monipuolisissa museo- ja arkistoalan tehtävissä.

